

конфіденційності та отримувати від них інформовану згоду на використання інформації. Міжнародний протокол передбачає також механізми узгодження з постраждалими та свідками порядку взаємодії з ними в присутності інших осіб, а також порядку підтримки зв'язку з метою забезпечення їхньої приватності та безпеки.

Література

1. Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства. URL: https://UWC-library/unwomen/37-International_Protocol_2017_2nd_Edition_UKR.pdf

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищам. URL: <https://rm.coe.int/1680462546>

ЩОДО ПРАКТИКИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА НАСИЛЬСТВУ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

Хавронюк Микола Іванович,

*доктор юридичних наук, професор, професор
Національного університету «Києво-Могилянська
академія»*

З огляду на значення Конвенції Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) та попри те, що у 2016 році (коли відповідний законопроект вперше вносився на розгляд Верховної Ради) ратифікувати її не вдалося, імплементація багатьох її положень фактично розпочалась ще у 2017 році. Так, 6 та 7 грудня 2017 р. прийняті зміни до Кримінального і Кримінального процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, якими, зокрема:

– встановлена кримінальна відповідальність за каліцтво статевих органів (ст. 121 КК), домашнє насильство (ст. 126-1 КК), незаконне проведення абортів або стерилізації (ст. 134 КК), примушування до шлюбу (ст. 151-2 КК);

– згвалтування визначено як дії сексуального характеру, пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (ст. 152 КК), а сексуальне

насильство – як будь-які насильницькі дії сексуального характеру, не пов’язані із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи (ст. 153 КК); встановлена кримінальна відповідальність за примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою (ст. 154 КК) – і визначене поняття добровільної згоди;

- передбачена можливість застосування до осіб, які вчинили домашнє насильство, обмежувальних заходів (обмеження спілкування, заборона наближатися до жертви тощо), і встановлена кримінальна відповідальність за невиконання обмежувальних заходів, а також обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників (статті 91-1 і 390-1 КК);

- встановлена адміністративна відповідальність за домашнє насильство, насильство за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису і неповідомлення про місце свого тимчасового перебування (ст. 173-2 КУпАП) та можливість направлення кривдника на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі (ст. 39-1 КУпАП).

Статистичні дані Офісу Генерального прокурора засвідчують, що протягом трьох років (2019–2021):

- відбулось значне (майже у 3 рази) збільшення кількості осіб, щодо яких кримінальні провадження за ст. 126-1 КК України («Домашнє насильство») направлені до суду з обвинувальним актом (стаття є чинною лише 11.01.2019);

- відбулось ще більш значне (у 6 разів) збільшення кількості осіб, щодо яких направлені до суду з обвинувальним актом кримінальні провадження за ст. 390-1 КК («Невиконання обмежувальних заходів...») (стаття також набрала чинності 11.01.2019);

- не направлено до суду жодного кримінального провадження за статтями 134 («Незаконне проведення аборту або стерилізації») і 151-2 («Примушування до шлюбу») КК. Можна зробити обережний висновок, що ці правопорушення не становлять проблеми в Україні. На жаль, не існує окремої статистики за такою формою злочину, передбаченого ст. 121 КК, як каліцтво статевих органів, але є підстави сподіватися, що для України такий злочин також не характерний.

Водночас значна кількість проваджень за статтями 126-1 і 390-1 КК була закрыта (від чверті до половини від кількості облікованих заяв, на підставі яких ці провадження відкривались). Насторожує також, що в різні роки закривалось від 1/6 до 1/2 проваджень за статтями 152 («Згвалтування») і 153 («Сексуальне насильство») КК.

Таблиця 1 – Статистичні дані Офісу ГП

Обліковано / направлено в суд з обвинувальним актом / провадження закрито	2019	2020	2021
Стаття 126-1	1068 / 755 / 496	2213 / 1813 / 558	2432 / 2112 / 622
Стаття 134	3 / 0 / 1	0 / 0 / 0	0 / 0 / 0
Стаття 151-2	1 / 0 / 2	0 / 0 / 0	0 / 0 / 0
Стаття 152	355 / 220 / 266	393 / 292 / 92	406 / 309 / 66
Стаття 153	69 / 35 / 16	87 / 50 / 13	85 / 56 / 16
Стаття 390-1	39 / 19 / 25	143 / 77 / 74	156 / 114 / 103

На підтвердження єдності та сталості судової практики у травні 2021 р. Верховний Суд підготував відповідний огляд, де відображені важливі правові висновки Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Усього таких висновків 24 [1; 2]. Крім того, відповідні рішення приймав і Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду [3; 4; 5]. Існує і цікава практика місцевих судів [6].

Що стосується даних судової статистики, то вони враховують не кількість кримінальних проваджень, а кількість осіб – і з цієї та інших причин суттєво відрізняються від даних Офісу ГП.

Таблиця 2 – Дані судової статистики

Засуджено / із них звільнено від пока- рання / провадження закрито / у тому числі у зв'язку з прими- ненням винного з потерпілим	2019	2020	2021
Стаття 126-1	159 / 36 / 70 / 37	778 / 172 / 226 / 154	1231 / 284 / 112 / 37
Стаття 134	0 / 0 / 0 / 0	0 / 0 / 0 / 0	0 / 0 / 0 / 0
Стаття 151-2	0 / 0 / 0 / 0	0 / 0 / 0 / 0	0 / 0 / 0 / 0
Стаття 152	65 / 16 / 24 / 0	59 / 13 / 27 / 1	70 / 14 / 18 / 0
Стаття 153	10 / 2 / 4 / 0	11 / 3 / 5 / 1	18 / 7 / 3 / 0
Стаття 390-1	10 / 6 / 0 / 0	14 / 9 / 6 / 5	46 / 25 / 8 / 1

Домашнє насильство лише в одиничних випадках є груповим кримінальним правопорушенням. Тому кількість кримінальних проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом, і кількість розглянутих судом проваджень мала би бути приблизно однаковою. Проте, порівнюючи дані Таблиць 1 і 2, можна побачити, що за статтею 126-1 КК: в 2019 р. направлено до суду з обвинувальним актом 755 кримінальних проваджень, а засуджено лише 159 осіб; в 2020 р. направлено до суду з обвинувальним актом 1813 кримінальних провадження, а засуджено лише 778 осіб; в 2021 р. направлено до суду з обвинувальним актом 2112 кримінальних провадження, а засуджена лише 1231 особа. Це свідчить про суттєві вади збирання статистичної інформації.

Значна кількість (22–23 % щороку) осіб, засуджених за ст. 126-1 КК, звільняється від покарання. Також щодо значної кількості осіб, які вчинили домашнє насильство, суди закривають провадження (2019 р. – 31 %, 2020 р. – 23 %, 2021 р. – 9 %), у т.ч. у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Тобто, домашні насильники чи не в половині випадків притягнення їх до кримінальної відповідальності можуть розраховувати на те, що покарані не будуть.

Дивним виглядає звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з *примиренням з потерпілим* у разі невиконання засудженим обмежувальних заходів чи обмежувальних приписів або ухилення від проходження програми для кривдників (ст. 390-1 КК), адже потерпілих від цих кримінальних проступків насправді немає.

Що стосується адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП, то судячи з даних судової статистики, кількість таких правопорушень є досить високою, а порушники часто притягуються до відповідальності.

Таблиця 3 – Статистичні дані щодо притягнення осіб до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Осіб, щодо яких розглянуто справу (тис.)	81,4	70,0	68,5	73,5	78,9	83,7	104,6	118,6
Осіб, на яких накладені стягнення (тис.)	71,9	51,5	43,6	38,8	46,7	50,5	62,3	71,7

Закінчення таблиці 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Громадські роботи (тис.)	5,5	31,3	38,7	35,2	8,1	4,8	5,3	5,3
Арешт (тис.)	3,2	4,6	4,6	3,6	1,8	1,6	1,6	1,5
Штраф (тис.)	63,1	15,6	0,2	0,07	36,7	44,1	55,5	64,8
Розмір стягнутих штрафів (тис. грн)	6029,2	1478,1	30,1	10,5	10 650	13 062	16 306	18 613
Розмір штрафу, стягнутого в середньому з однієї засудженої до штрафу особи (грн)	95	95	122	146	290	296	294	287

На жаль, у статистичних формах не існує окремої графі, з якої можна було б дізнатися, наскільки часто застосовується такий захід, як направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі (ст. 39-1 КУпАП).

З Таблиці 3 видно, що:

- у 2017 по 2021 роки кількість осіб, на яких накладені стягнення, поступово збільшилась майже удвічі і досягла понад 71 тисячу;
- у 2015–2017 роках суди до переважної більшості засуджених застосовували стягнення у виді громадських робіт, а в 2014, 2018 і наступних роках – у виді штрафу;
- у 2016–2018 роках кількість засуджених до громадських робіт та адміністративного арешту зменшувалась і надалі стабілізувалась;
- у 2016–2017 роках суди майже не застосовували до засуджених стягнення у виді штрафу.

Пояснення такої суперечливої практики застосування стягнень можна знайти, порівнявши між собою санкції ст. 173-2 КУпАП, змінювані у 2008–2021 роках. Так, з Таблиці 4 видно, що суди за правопорушення, передбачені ст. 173-2 КУпАП, практично не могли застосовувати у 2008–2010 роках громадські роботи, у 2015–2017 роках – штраф, а з 2015 року – виправні роботи.

Таблиця 4 – Зміна санкцій статті 173-2 КУпАП у 2008–2021 роках

Стаття 173-2	Закон 25.09.2008	Закон 02.12.2010	Закон 12.02.2015	Закон 07.12.2017	Закон 01.07.2021
Санкція ч. 1	штраф 3–5 нмдг	штраф 3–5 нмдг		штраф 10–20 нмдг	штраф 10–20 нмдг
	–	громадські роботи 30–40 годин	громадські роботи 30–40 годин	громадські роботи 30–40 годин	громадські роботи 30–40 годин
	виправні роботи до 1 місяця з відрахуванням 20 % заробітку	виправні роботи до 1 місяця з відрахуванням 20 % заробітку	–	–	–
	арешт до 5 діб	арешт до 5 діб	арешт до 7 діб	арешт до 7 діб	арешт до 10 діб
Санкція ч. 2	штраф 5–10 нмдг	штраф 5–10 нмдг	–	штраф 20–40 нмдг	штраф 20–40 нмдг
	–	громадські роботи 40–60 годин	громадські роботи 40–60 годин	громадські роботи 40–60 годин	громадські роботи 40–60 годин
	виправні роботи 1–2 місяців з відрахуванням 20 % заробітку	виправні роботи 1–2 місяців з відрахуванням 20 % заробітку	–	–	–
	арешт до 15 діб	арешт до 15 діб	арешт до 15 діб	арешт до 15 діб	арешт до 15 діб

Як відомо, Україна під час ратифікації Конвенції зробила лише одне застереження до неї: тимчасово залишила за собою право не застосовувати пункт 2 ст. 30 Конвенції щодо державної компенсації жертвам. Тому всі решта положень Конвенції мають бути імplementовані повністю і невідкладно. У контексті кримінального права йдеться про необхідність забезпечення:

1) ретельного збирання, аналізу, узагальнення та врахування статистичних даних про випадки всіх форм насильства щодо жінок і домашнього насильства та ефективність заходів, які вживаються за цими випадками (ст. 11 Конвенції);

2) встановлення кримінальної відповідальності за психологічне насильство (погрози чи примушування, що призвели до психічного розладу), переслідування (сталкінг або систематичні погрози, що змусили потерпілу особу боятися за свою безпеку), примушування або підбурювання жінки чи дівчини до калічення її геніталій, поведінку сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи (статті 33, 34, 38, 40), а також врахування як обтяжуючих деяких обставин вчинення відповідних кримінальних правопорушень (ст. 46);

3) щоб у разі винесення рішення про сплату штрафу урахувалася здатність правопорушника виконати фінансові зобов'язання перед жертвою (ст. 48). Це зобов'язує державу переглянути практику призначення штрафу, коли це негативно відбивається на майновому становищі жертв;

4) щоб правоохоронні органи негайно та ефективно реагували на всі форми відповідного насильства шляхом надання належного та невідкладного захисту жертвам (ст. 50);

5) щоб розслідування або кримінальне переслідування правопорушень, установлених відповідно до статей 35–39 Конвенції, не залежали тільки від заяви, поданої жертвою, і щоб провадження могло продовжуватися і тоді, коли жертва вирішить відкликати свою заяву (ст. 55). Адже повідомити можуть і сусіди або родичі; в деяких країнах закон зобов'язує громадян повідомляти про відомі їм випадки домашнього насильства;

6) вжиття всіх заходів для захисту прав та інтересів жертв, у тому числі їхніх особливих потреб як свідків, особливо дітей, способами, передбаченими у пунктах (a)–(i) ст. 56 Конвенції.

Література

1. Верховний Суд публікує Огляд практики КЦС ВС щодо видачі обмежувального припису: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1124546/>

2. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо видачі обмежувального припису: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogliad_KCS_1.pdf

3. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89035028?fbclid=IwAR0MqTB NZ0kJQk21htPNjITGj2AizyX9nXQ6hu5T6yFCBAZ1wuOctMktaB0>

4. https://reyestr.court.gov.ua/Review/90385050?fbclid=IwAR1eyYBq 9UBFwKUsEJcrclKRNZs-O1_drLC4073IF1eie2qfAVMcG2Kduk

5. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95213443?fbclid=IwAR2aJUinLcZMpX3XOCaHpmcurEyFAyXpQfYTVUW7O7nklrhO09QsLXyтуg>

6. Психологічне насильство: суд виніс вирок чоловіку за погрози у вбивстві колишньої дружини: <https://sud.ua/ru/news/ukraine/198945-psikhologichne-nasilstvo-sud-vinis-virok-choloviku-za-pogrozi-u-vbivstvi-kolishnoyi-druzhini>